

Vilniaus universiteto Ekologijos institutas

Elninių žvėrių populiacijų būklės ir dinamikos monitoringas

Temos vadovas dr. Linas Balčiauskas

Vilnius-2003

Tikslas ir metodika

Elninių monitoringui parinkta 40 stacionarų, kurie išdėstyti visoje Lietuvos teritorijoje ir atspindi jos gamtinių sąlygų įvairovę. Kiekviename stacionare suprojektuoti 15-20 km ilgio apskaitos maršrutai, kurie sąlyginai tolygiai išdėstyti stacionaro teritorijoje ir apima vyraujančius biotopus proporcingai jų užimamam plotui.

2003 metais buvo ištirta 13 monitoringo stacionarų. Lauko tyrimus vykdė 11 Vilniaus universiteto Ekologijos instituto ir saugomų teritorijų darbuotojai. Apskaitos juostos ilgis sudarė 249 km.

Rezultatai

Biotopinis pasiskirstymas.

Elninių biotopinio pasiskirstymo savitumus geriausiai atspindi žemėvaizdžių grupės.

Stirnos molingų lygumų miškuose intensyviai naudojo krūmokšnyus, pelkėtus pušynus ir aukštapelkes. Smėlingose lygumose jos koncentravosi pelkiniuose pušynuose, žemapelkėse, eglų-lapuočių medynuose ir dykvietėse, o kalvotose moreninėse aukštumose – pelkiniuose pušynuose.

Taurieji elniai molingų lygumų miškuose intensyviai naudojo krūmokšnyus, pelkinius pušynus ir miško pievas, o smėlingose lygumose – dirbamus laukus, aukštapelkes, pušynus su eglėmis ir mišrius eglų ir lapuočių medynus. Kalvotų moreninių miškuose labai ryškiai išsiskyrė tauriųjų elnių koncentravimasis miško kultūrų plotuose.

Briedžiai molingų lygumų miškuose koncentravosi krūmynuose, pelkiniuose pušynuose, miško kultūrose ir aukštapelkėse. Smėlingose lygumose šie žvėrys intensyviai naudojo pievas, miško kultūras, sausus eglų-lapuočių medynus ir pelkėtus pušynus su eglėmis. Kalvotose moreninėse aukštumose briedžiai koncentravosi pelkiniuose pušynuose ir krūmynuose.

Populiacijų tankis.

Vidutinis stirnų populiacijos tankis 2003 metais tirtuose stacionaruose buvo $19,0 \pm 0,6$ ind./1000 ha miško. Lyginant žemėvaizdžius, didžiausias stirnų populiacijos tankis buvo kalvotų moreninių aukštumų miškuose ($27,0 \pm 1,2$ ind./1000 ha), o mažiausias – smėlingų lygumų miškuose ($11,8 \pm 1,0$ ind./1000 ha).

Vidutinis tauriųjų elnių populiacijos tankis 2003 metais tirtuose stacionaruose buvo $7,3 \pm 0,4$ ind./1000 ha miško. Lyginant žemėvaizdžius, didžiausias elnių populiacijos tankis nustatytas kalvotų moreninių aukštumų miškuose ($12,3 \pm 0,8$ ind./1000 ha), o smėlingų ir molingų lygumų miškuose jis buvo atitinkamai $5,1 \pm 0,9$ ir $3,0 \pm 0,3$ ind./1000 ha.

Vidutinis briedžių populiacijos tankis 2003 metais tirtuose miškuose buvo $2,5 \pm 0,2$ ind./1000 ha. Lyginant žemėvaizdžius, didžiausias briedžių populiacijos tankis nustatytas kalvotų moreninių aukštumų miškuose ($3,7 \pm 0,5$ ind./1000 ha), o smėlingų ir molingų lygumų miškuose jis buvo atitinkamai $1,9 \pm 0,3$ ir $1,6 \pm 0,2$ ind./1000 ha.

Populiacijų dinamika.

Analizuojant elninių tankio kaitą buvo lyginami tapačių 5 stacionarų, tirtų 1993-2003 metais ir lyginant gautus rezultatus su dar ankstesnių tyrimų (1976-1986 m.) duomenimis. Paskutiniųjų metų elninių gausos kitimas analizuotas lyginant 1999-2003 metų 11 tapačių stacionarų tyrimo duomenis.

Stirnų tankis per ilgesnį laikotarpį atskiruose stacionaruose labai kito, ypač dėl klimatinų sąlygų. Nežiūrint tankio svyravimų atskirais metais, vidutinis stirnų populiacijos tankis iki 1998 metų mažėjo, o nuo 1999 metų pradėjo didėti. Lyginant 1999 ir 2003 metų tyrimo duomenis, populiacijos tankis per šį laikotarpį padidėjo 82,1%. Stirnų tankis patikimai padidėjo visuose tirtuose stacionaruose ir visuose vyraujančiuose Lietuvos žemėvaizdžiuose.

Daugiamečiai tyrimai rodo tauriųjų elnių populiacijos tankio mažėjimą nuo 1998 metų. 1999-2003 metais šių žvėrių populiacijos tankio pakitimai buvo nežymūs, statistiškai nepatikimi (per šį laikotarpį 7 tapačiuose stacionaruose elnių skaičius sumažėjo, trijuose – padidėjo, o viename elniai išnyko). Lyginant žemėvaizdžius, tauriųjų elnių populiacijos tankis sumažėjo molingų lygumų miškuose ir nežymiai padidėjo smėlingų lygumų ir kalvotų moreninių aukštumų miškuose.

Briedžių populiacijos tankis paskutiniame dešimtmetyje sumažėjo beveik 2 kartus, o lyginant su 1976-1986 m. – 3-4 kartus. 1999-2003 metų tyrimų duomenys tapačiuose stacionaruose rodo, kad per paskutiniuosius metus briedžių populiacijos tankis sumažėjo 46,4%. Net 3 stacionaruose briedžiai visai išnyko. Šių žvėrių populiacijos tankis patikimai sumažėjo molingų ir smėlingų lygumų miškuose ir nežymiai – kalvotų moreninių aukštumų miškuose.

Išvados ir rekomendacijos

1. 2003 metais stirnų, tauriųjų elnių ir briedžių populiacijų tankis tirtuose stacionaruose buvo atitinkamai 19,0; 7,3; 2,5 ind./1000 ha.
2. Vidutinis stirnų, tauriųjų elnių ir briedžių populiacijų tankis buvo didžiausias kalvotų moreninių aukštumų miškuose (atitinkamai 27,0; 12,3; 3,7 ind./1000 ha). Mažiausias stirnų populiacijos tankis buvo smėlingų lygumų miškuose (11,8 ind./1000 ha), o tauriųjų elnių ir briedžių – molingų lygumų miškuose (atitinkamai 2,0; 1,6 ind./1000 ha).
3. Lyginant elninių žvėrių populiacijų gausos kitimą 1999-2003 metais tirtuose tapačiuose monitoringo stacionaruose, nustatytas stirnų ir tauriųjų elnių populiacijų tankio padidėjimas atitinkamai 82,1 ir 14,3% ir briedžių populiacijos tankio sumažėjimas 46,4%.
4. Stirnų populiacijos tankis statistiškai patikimai padidėjo visuose vyraujančiuose Lietuvos žemėvaizdžiuose. Tauriųjų elnių populiacijos tankio pakitimai visuose žemėvaizdžiuose statistiškai nepatikimi. Statistiškai patikimas briedžių populiacijos tankio sumažėjimas nustatytas molingose ir smėlingose lygumose.
5. Monitoringo rezultatai rodo, kad šiuo metu Lietuvoje stirnų populiacijos būklė gerėja, tauriųjų elnių ir briedžių populiacijos yra depresijos būklėje.
6. Siekiant pagausinti elninių žvėrių bandas iki optimalaus dydžio bei suformuoti perspektyvias ir geros kokybės šių žvėrių populiacijas, rekomenduotina limituoti ir kontroliuoti elninių medžioklę, nemedžiojant stirnų, kur jų tankis mažesnis kaip 5 ind./1000 ha, tauriųjų elnių, kur jų tankis mažesnis kaip 3 ind./1000 ha, briedžių, kur jų tankis mažesnis kaip 2 ind. 1000 ha. Tikslinga medžioti laikantis selekcinės medžioklės reikalavimų, nepažeisti populiacijos lyčių ir amžiaus struktūros, griežčiau kovoti su brakonieravimu.

Literatūros šaltiniai

1. Baleišis R., Bluzma P., Balčiauskas L. Lietuvos kanopiniai žvėrys (3-as papildytas leidimas). Vilnius, 2003.
2. Baleišis R., Bluzma P., Lekavičius A., Merkys A. Taurieji elniai ir augmenija Žagarės draustinyje. Vilnius, 1998.
3. Bluzma P., Baleišis R. The cervid (Cervidae) monitoring in Lithuania (1993-1998).//Acta Zoologica Lituonica, 1999, vol. 9, No 1.
4. Nygren T., Pesonen M. The moose population (*Alces alces* L.) and methods of moose management in Finland, 1975-89.// Finnish Game Res., 1993, No 48.
5. Блузма П., Балеишис Р. О фактической численности оленьих в Литве.// Всес. Сов по проблеме кадастра и учета животного мира. Тез. докл. Уфа, 1989.

6. Блузма П. Условия обитания и состояние популяций млекопитающих Литвы.// Млекопитающие в культурном ландшафте Литвы. Вильнюс, 1990.
7. Падайга В. Экологические основы управления численностью оленей в Литовской ССР. Тарту, 1984. Реф. докт. дисс.